

FEJLESZTÉSPOLITIKAI TÁMOGATÁSOK ÉS A TELEPÜLÉSEK GAZDASÁGFÖLDRAJZA. FEJLESZTÉSI FORRÁSOK ÉS VÁLTOZÓ TELEPÜLÉSI POZÍCIÓK VAS MEGYÉBEN.

PALKOVITS ISTVÁN

DEVELOPMENTAL SUPPORTS AND THE ECONOMIC GEOGRAPHY OF SETTLEMENTS. DEVELOPMENTAL SOURCES AND CHANGING POSITIONS OF SETTLEMENTS IN VAS COUNTY

This paper focuses on the effects of EU co-financed subsidies on the wealth of settlements and their relative positions by taxable income in Vas county. It examines, whether the remarkable amounts of support helped to realize several projects in various places in the last decade have resulted notable advancement for the successful settlements, or significant shifts amongst them in general. It finds no clear correlation between the initial position of actors and the amounts won by them, and nor between the scale of subsidies and measurable progress in terms of income. It seems that general trends causing an evolutive development for the settlements system as a whole are much stronger in the short run, than development strategies and own efforts made by decision makers.

BEVEZETÉS

A településrendszer egésze folyamatos változásban van, azok elemei egymáshoz képest is állandó mozgást, átrendeződést mutatnak, aminek okai természetesen szerteágazóak. Bizonyos időszakokban, amikor jelentős külső hatások nem gerjesztenek markáns és egyedi impulzusokat a rendszerre inkább a stabilitás, evolúciós fejlődés jellemző, bizonyos időszakokban azonban a külső környezet olyan lehetőségeket nyújt, ami a rendszer egészének vagy bizonyos részrendszereink új fejlődési pályát kínál, egyes szereplőknek saját perspektívákat ígér, egyúttal jelentős belső átrendeződéseket eredményezhet.

A rendszerváltás időszaka – hogy korábbra ne menjünk az időben, és a változatos okokat se részletezzük itt – is olyan periódus volt, ahol szélesre nyíltak a lehetőségek a (jelentős önállósághoz jutó) települések számára, egyszersmind polarizálódtak is az esélyek, s néhány év alatt, a kilencvenes évek közepére regionális egyenlőtlenségek és sokdimenziós települési differenciáltságok jöttek létre, tartósnak ígérkező fejlődési pályákat kijelölve győzteseknek és veszteseknek egyaránt. A korábbi évtizedektől eltérően itt dominánsan *gazdasági* hajtóerők (és elsődlegesen piacgazdasági logika) álltak a differenciálódás háttérében, s különösen a jövedelmek és a foglalkoztatás terén élesedtek ki, s váltak mérhetővé a szétnyíló ollók. (vö. pl. *ENYEDI 1996*).

A változások nyerteseit és veszteseit részben az objektív adottságok (kelet-nyugat, településhierarchiában elfoglalt hely, egyedi körülmények, stb.) jelölték ki, kimutatható mintázatokat létrehozva az ország térszerkezetében, annak mozgásaiban (*NÉMETH - KISS 2007*), részben az újkeletű önállóságból származó (polgármesterek, önkormányzatok, helyi civilek döntő szerepét kiemelő, egyéni stratégiákat mozgásba lendítő) „óriási felhajtóerő” (*FERGE 2008*) jobb, vagy kevésbé jó kihasználása áll a napos, vagy árnyékos oldalra kerülések háttérében. E kettős dinamika következmé-

nyeként rögzíthetik a folyamatok elemzői, hogy a fejlődésben élen járó régiókban is kialakultak vesztes térségek, míg a lemaradó országrészben is vannak sikeres települések vagy területek (PÉNZES 2012).

A környezeti impulzusok 90-es évek elejére jellemző ereje, a változások nagyságrendje és a differenciálódás – azoktól nem független - intenzitása az átrendeződések, pozícióváltozások terét, lehetőségét erősen befolyásolhatta, s ezen összefüggés a külső hatások alább tárgyalt – hipotetikus - újabb hullámánál (megjelenő EU-források) is feltételezhető volna – az érzékelhető változások azonban az utóbbi negyedszázadban inkább csillapodni látszanak.

A rendszerváltással összefüggő egyértelmű differenciálódás, mint *általános* jelenség az ezredforduló körül (törvényszerűen?) véget ért és ellenkező irányba fordult, összhangot mutatva a - fejlettség és területi egyenlőtlenségek közti „fordított U” alakú összefüggést vázoló - Williamson-hipotézissel, illetve annak posztoszocialista modelljével (NEMES NAGY 2005). Ez a megfigyelés a konszolidálódásra, a mozgástér beszűkülésére, a viszonyok rögzülésére utal (ugyan annak tartósságáról, a haranggörbe jobb oldalának alakulásáról a hipotézis sem ad egyértelmű útmutatást, ha e teoretikus háttérhez ragaszkodnánk is). Másfelől azonban a kialakult pozíciók és körvonalazódó perspektívák módosítására az évtized közepétől egyre inkább esélyeket ígértek a fejlesztéspolitika folyamatosan kialakuló új keretei, különösen pedig az e keretekben egyre nagyobb összegekkel megjelenő uniós források. Felmerül az a kérdés, hogy az elmúlt időszakra (több-kevesebb megbízhatósággal) kimutatott konvergencia minden szinten és relációban érvényesül-e, vagy a nagy kép mögött árnyaltabbak a viszonyok, s a kisebb területi egységek eltérő jellemzői mosódnak össze egy országos „tendenciává” (LŐCSEI 2010). Kézenfekvő módon merül fel ugyanis az a hipotézis, hogy a megnyíló jelentős forrásokat egyes települések hatékonyabban, tehetségesebben, szerencsésebben felhasználva dinamizálni tudták fejlődésüket, míg mások elszalasztották lehetőségeiket – s ezen ellentétes mozgások eredője formálta a tágabb tér aggregált folyamatait.

Az alábbiak egy kisebb területi egységre vonatkozóan vizsgálják meg azt, hogy a „nagy divergencia” lecsillapodását követően, s lényegében a nemzeti fejlesztési tervek illetve az abba illesztett projektek sorának beindulásával, egyidejűleg milyen trendek rajzolódnak ki a települések között. Az elemzés egy megye példáján – de a megye településhálózati sajátosságai miatt az általánosíthatóság korlátozottságával - és az SZJA alapot képező jövedelmek alakulására fókuszálva történik – inkább esettanulmány jelleggel és jobbra inkább heurisztikus módon, mintsem kifinomult modellek alkalmazásával, a komplexitás igényével és általános érvényű következtetésekre törekedve (KOC SIS 1996). A területi szint választását az áttekinthetőség, a személytelen statisztikák mögötti egységesség mérlegelhetősége, illetve az egység megerősödött területfejlesztési funkciója magyarázza, a jövedelmek középpontba állítását a településszintű rendelkezésre állás, a gazdasági tartalom és a fejlettség/jóléttel való szoros kapcsolat indokolja – az e választásokhoz tartozó elméleti-módszertani kockázatok tudatában.

1. FEJLESZTÉSI FORRÁSOK VAS MEGYÉBEN

Az ezredforduló utáni időszak kiemelkedő súlyú eseménye, az ország 2004. május 1-i csatlakozása az Európai Unióhoz fejlesztéspolitikai, térség- és településfejlesztési nézőpontból is nagy jelentőségű volt – az EU 2000-2006-os programozási időszakába történő bekapcsolódás megcsillantotta a reményét úgy az ország egésze felzárkózásának, mint az egyes szereplők (vállalkozásoktól térségekig) céljai előmozdításának. A csatlakozást követően Magyarország jogosulttá vált az EU Strukturális és Kohéziós Alapjainak támogatására, ami korábban elképzelhetetlen nagyságrendű külső forrás megjelenését jelentette – elsődlegesen és általánosságban a tagállamok, valamint régiók közötti fejlettségi különbségek csökkentése érdekében, közvetlenül azonban konkrét helyszínekhez kötődő konkrét projektek és helyi akciók megvalósításához. Az alapok igénybevételéhez szükséges Nemzeti Fejlesztési Tervek közül a 2004-2006-ra szóló elsőnek a kidolgozása 2001-ben már elkezdődött, s a 2007-2013 időszakra vonatkozó másodikkal együtt meghatározták az elmúlt közel másfél évtized fejlesztési aktivitását. E két terv keretében folyósított (túlnyomórészt az EU alapokból származó) támogatások kínáltak olyan esélyeket, melyek akár egy-egy település vagy térség jelentős pozíciójavulását (látványos felzárkózás vagy kiemelkedés) eredményezhették – de ezen esélyekkel vajon tudtak-e (tudhattak-e) élni saját egyéni stratégiáik mentén egyesek, vagy a korábban kialakult struktúrák konzerválódtak? Az alábbiak e kérdést illetően tekintik át a támogatások bő évtizedes információit a palyazat.gov.hu adatainak feldolgozásával¹.

Nem képezi az elemzés elsődleges tárgyát, hogy a vizsgált terület, Vas megye milyen mértékben részesedett a fejlesztési forrásokból, de háttérként érdemes egy felületes pillantást vetni erre is. Az 1. ábra azt mutatja, hogy a megye összességében országon belüli súlyánál kisebb mértékben részesült szinte minden támogatási konstrukcióból (NFT – 2,2%, EU 2007-13 - 1,4%), akkor is ha a lakosság (2,6%) vagy a GDP (2,5%) a viszonyítási alap, de különösen akkor, ha a jövedelemszint (2013-ban 3,5%). Szembetűnő pozitív kivételt képeznek az AVOP és a GOP (azok is elsősorban a projektek számát illetően), abszolút nagyságrendje miatt különösen utóbbi figyelemre méltó, és kiemeli a helyi gazdaság forrás-adszorpciós képességét. (Bár nem érinti a lényegét, de megjegyzést érdemel, hogy mindkét időszakban e megyében a legmagasabb a támogatottak aránya a benyújtott pályázatok közül.)

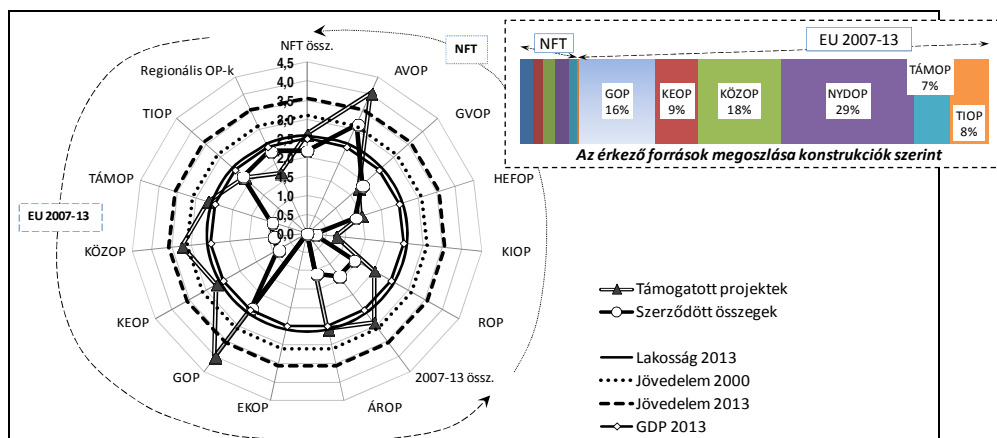
---

¹ A támogatott projekteket tartalmazó adathalmaz (emir.palyazat.gov.hu) a két nemzeti fejlesztési terv mellett néhány más forrást is tartalmaz, de ezek összességében csekély súlyt képviselnek (a megye esetében az összes támogatás 0,8%-át adták reálértéken), azoktól az itt kezelt adatbázis megtisztításra került. A támogatások adatai rendszerint reálértéken (2013-as árszinten, inflációs rátaként a beruházásiár-indexet használva) kezelték és összesítették, a támogatás megítélésének évét tekintve tárgyévnek.

A második nemzeti fejlesztési terv még nem lezárt (ha forrásainak túlnyomó része kihelyezésre került is), így nincs szó átfogó és teljes körű értékelésről, csupán egy adott időpontban rajzolható helyzetkép nyújtása a cél. A használt adatbázis összeállításának időpontja 2015.08.06.

1. ábra: Vas megyében részvétel a nemzeti fejlesztési tervek² forrásaiból (%)

Figure 1: Share of Vas county in sources of national development plans

Forrás: saját szerkesztés ksh.hu, TEIR, ill. emir.palyazat.gov.hu adatai alapján

A támogatások megyén belüli megoszlása kistérségi³ szinten korántsem mutatja az elmaradott területek kedvezményezettségét – a lakosságarányos összegek kifejezetten a fejlettebbnek esetében magasak.

A megyébe érkezett mintegy 165 mdFt⁴ támogatás közel fele (48%) a – lakosság 43%-át adó - szombathelyi kistérségbe érkezett, s a fejlettségi rangsorban második és harmadik Sárvári és Körmendi kistérségek is átlag felett részesültek a forrásokból – ez az allokáció tehát összességében polarizációt erősítő (1. táblázat). Némileg más képet mutat, ha csak a gazdaságfejlesztési célokat tekintjük. Habár a GVOP/GOP források terén is a megyeszékhely és térsége áll az élen, a további sorrendben már nem látható az erősek előnye, így itt már felmerülhet annak esélye is, hogy a források segíthetik egyes térségek felzárkózását. A regionális operatív programoknál viszont kifejezetten látható az elmaradott területek erősebb támogatottsága, azon belül is a gazdaságra fókuszáló intézkedések (ROP 1, NYDOP 1-2.) terén – köszönhetően a turisztikai támogatásoknak – legalább annyira, mint másutt.

² NFT: I. Nemzeti Fejlesztési Terv (2004-2006), operatív programjai: Agrár- és vidékfejlesztés OP (AVOP), Gazdasági versenyképesség OP (GVOP), Humán erőforrások fejlesztése OP (HEFOP), Környezetvédelem és infrastruktúra OP (KIOP), Regionális fejlesztés OP (ROP)

EU 2007-13: Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) és Új Széchenyi Terv (ÚSZT); operatív programjai: Gazdaságfejlesztés OP (GOP) Társadalmi Infrastruktúra OP (TIOP), Társadalmi Megújulás OP (TÁMOP), Közlekedés OP (KÖZOP), Környezet és Energia OP (KEOP), 7 regionális OP, közte a Nyugat-Dunántúli OP (NYDOP), Elektronikus Közigazgatás OP (EKOP), Végrehajtás OP (VOP) Államreform OP (ÁROP)

³ A kistérségi beosztás használatát a járással szemben főként a nagyobb elemszámmal összefüggő árnyaltabb kép igérete indokolja.

⁴ A nemzeti fejlesztési tervek keretében megítélt, a vizsgálat időpontjában szerződéssel alátámasztott összegek, reálértéken (2013-as árakon) összesítve

1. táblázat: EU 2007-13 források Vas megyében (NYDOP, millió forint*)
 Table 1: EU 2007-13 sources in Vas county (regional operative program, million HUF)

Kistérség	Támogatás összesen mFt	Támogatás egy lakosra (Ft)				
		Ft	a megyei átlag %-ában			
			Mind	GVOP+GOP	ROP+NYDOP	egyéb
Celldömölki	9 857	401 744	61,9	58,2%	91,7%	45,5%
Csepregi	6 089	575 057	88,6	36,8%	200,5%	40,9%
Körmendi	16 873	809 693	124,7	66,7%	86,6%	168,1%
Kőszegi	9 746	539 061	83,0	107,1%	166,7%	24,8%
Óriszentpéteri	3 186	500 961	77,1	41,5%	161,1%	40,2%
Sárvári	27 302	767 690	118,2	34,5%	130,6%	141,0%
Szentgotthárdi	5 594	379 971	58,5	75,5%	56,4%	53,7%
Szombathelyi	79 269	718 068	110,6	153,3%	75,5%	116,0%
Vasvári	7 407	548 536	84,5	58,2%	106,2%	81,0%
Megye	165 321	649 389		100,0		

Forrás: emir.palyazat.gov.hu adatai alapján

*reálértéken, 2013-as árszínvonal

Települési szinten⁵ ugyancsak nincsenek egyértelmű meghatározottságok – mutatkoznak ugyan tendenciák, de az azok mögött települési mozgástér is látszik. A támogatott projektek száma és a kapott összeg (lakosságarányosan) hasonló mintázatot követ: egyrészt látszik a városok erős pozíciója, másrészt az elmaradottabb déli sáv markánsabb kedvezményezettsége, harmadrészt azonban az is, hogy egyes helységekbármely típusú kistérségben fekszenek is - kiemelkednek környezetükből mutatóikkal.

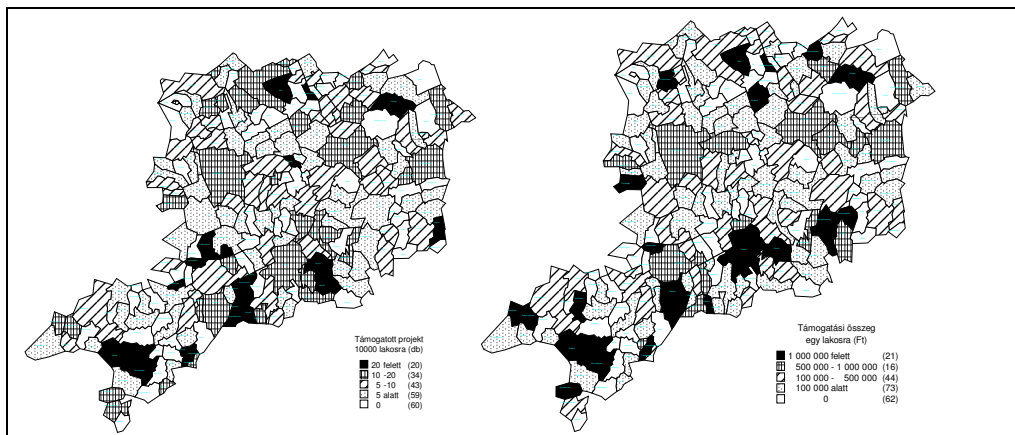
A „fejlettséget” és a forráshoz jutás összefüggését statisztikailag vizsgálva nem mutatható ki összefüggés, a korrelációs együttható nullához közeli mind az összes, mind a kifejezetten gazdasági⁶ támogatások és a települések adóköteles jövedelme között. A leginkább támogatottak (akár az összes forrásról, akár a gazdasági célúakat nézzük) közt vannak a jövedelmi lista élmezőnyébe tartozók ugyanúgy, mint a végén állók, de legjellemzőbb az átlagos értéket mutató.

Az azonban figyelmet érdemel, hogy 62 település egyáltalán nem jutott támogatáshoz a vizsgált tervek keretében, gazdasági célúhoz pedig a települések közel fele (148). Ezek meghatározó többsége aprófalú, az 500 fős lélekszámot előbbi körből 9 db (15%), utóbbiak közül viszont 44 (30%, köztük 4 ezer fő felett középfaalu is) haladja meg (2. ábra). Más oldalról nézve, a legkisebb településeknek csak a fele kapott bármilyen támogatást (a legkisebb 30-nál 40%, a legkisebb 50-nél 48%, a 127 aprófalunál 58% ez az arány), a gazdasági célú források megjelenése ennél jóval ritkább e körben (a legkisebb 30-nál 7%, a legkisebb 50-nél 14%, a 127 aprófalunál 18% ez az arány). A jövedelmek alapján nézve ezen arányokat kicsit mérsékeltebb az esélyegyenlőtlenség: a legszegényebb települések (akár 30-as, akár 50-es listáról legyen szó) mintegy kétharmada részesült támogatásban, egynegyedüknél gazdaságfejlesztő forrás is megjelent.

⁵ A „települési” szinttel kapcsolatosan merülhetnek fel dilemmák (pl. nem feltétlenül csak a székhelyhez kötődik egy projekt, az elnyert támogatások – külső szolgáltatókhoz – elszivárgása jelentős mértékű lehet, stb.), de bizonyos következtetésekre módot adhatnak e csak így rendelkezésre álló információk is.

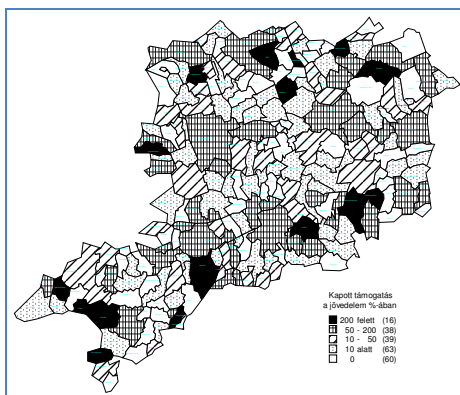
⁶ AVOP 1.3, GOP, GVOP, ROP 1., NYDOP 1, NYDOP 2.

2. ábra: A települések részesedése a nemzeti fejlesztési tervek forrásaiból (támogatott projektek)
 Figure 2: Share of settlements in sources of national development plans (all supported projects)

Forrás: emir.palyazat.gov.hu adatai alapján saját szerkesztés

3. ábra: A települések által kapott támogatás a 2000 évi jövedelmek %-ában (reálértéken)
 Figure 3: Subsidies received by settlements in percentage of total income in 2000 (in real terms)

Forrás: emir.palyazat.gov.hu és TEIR adatok alapján saját szerkesztés

A támogatáshoz jutás tehát sok tekintetben egyenlőtlenül valósult meg a települések körében, de nem látszanak egyértelmű mintázatok a forráshoz jutás nagyságrendje tekintetében, ami arra utal, hogy egyes szereplők az adott feltételrendszerben – saját adottságaik, jellemzőik, aktivitásuk jobb kihasználásával – eredményesebben tudtak külső pénzeket mozgósítani fejlődésük érdekében. Azt, hogy e források milyen nagyságrendet képviselnek a 3. ábra mutatja. Eszerint egyes települések akár a helyi lakosságnál képződő éves adóköteles jövedelem⁷ duplájához is hozzájuthattak a vizsgált bő évtized alatt, ami jelentős dinamizáló erőt adhat.

⁷ A teljes személyi jövedelem jelentősen meghaladhatja a használt mutatóban szereplő értéket - átlagos aránynak elfogadható az a (2005-re vonatkozó) becslés, miszerint a rendelkezésre álló lakossági pénzjövedelmeknek csak mintegy 40%-a jelenik meg (nettó) személyi jövedelemként. (KISS 2007)

2. A TELEPÜLÉSEK KÖZTI JÖVEDELMI KÜLÖNBSÉGEK ALAKULÁSA

Azt, hogy a fejlesztéspolitika által nyújtott – egy település lehetőségeihez képest akár kifejezetten jelentős nagyságrendet is elérhető - támogatások miként hasznosulnak, milyen mértékben tudnak impulzust adni a helyi fejlődéshez, azt meglehetősen nehéz mérni. Nemcsak az okoz problémát, hogy mit tekintünk a fejlődés mércéjének, hanem az is, hogy a rendelkezésre álló adatok köre korlátozott, s helyenként azok tartalma sem feltétlenül megbízható.

Az alábbiak – kitérve a komplexitásra törekvés kihívása és a módszertani kérdések részletes tárgyalása elől – erősen leegyszerűsítve közelítik alapkérdés: azt tekintik át, hogy miként változott a településeken megjelenő adóköteles jövedelmek nagysága a szóban forgó időszakban (a támogatások 2004-2015 közöttiek, bázisévként 2000 jelenik meg, mint tervezés és folyósítást is megelőző év és természetes korszakhatár; valódi záró év nincs, az EU-ciklus az adatfeldolgozás idején még nem zárult le, a beruházások hatásai még nyilván nem jelentek meg mindenütt, de egy időközi elemzésnek is lehetnek tanulsága, különösen egy új ciklus tervezési fázisában).

A településsoros jövedelemadatok nyilvánvalóan nem problémamentesek (a módszertani dilemmákat jól áttekinti KISS 2007), de nincs olyan alternatíva (a szóba jöhető munkanélküliségi ráta is egyre kevésbé az), mely releváns gazdasági tartalommal bír, és viszonylag jól megragadja a helyi fejlettség vagy jólét alakulását. A jövedelmek e kimutatható részének tendenciái minden módszertani bizonytalanság mellett is jelezhetik azokat az abszolút és relatív elmozdulásokat, melyek a településhálózatban lejátszódtak, s mely mozgások akár a támogatások hatásait is tükrözhetik.

A gazdasági teljesítmény nominál-mutatói 2000 óta lényegében megduplázódtak (az adóköteles jövedelem nagysága 2013-ra nominális értéken 115,7%-kal, a számított megyei GDP 90,6%-kal emelkedett), a valódi bővülés persze ennél jóval kisebb (hogy pontosan mekkora, annak ismeretéhez egy valóban megbízható adatra és egy releváns árindexre volna szükség). Az adóköteles jövedelem mutató adott időszak alatt reálértéken⁸ megyei összesítésben összesen 11,4%-kal nőtt (vagyis évente átlagosan közel 1%-ot). Ez az átlagos érték térségi és települési szinten jelentős szóródást mutat.

2. táblázat: A kistérségek jövedelmi pozíciójának változása 2000-2013
Table 2: Changes in income positions of settlements 2000-2013

Kistérség	Összes jövedelem* változása 2000-2013		Egy főre eső jövedelem* változása 2000-2013		Egy főre eső jövedelem* (megye=100)	
	(%)	megye=100	(%)	megye=100	2000	2013
Cellőmölki	112,1	100,6	122,6	104,8	86,2	90,4
Csepregi	128,9	115,7	130,3	111,4	80,3	89,4
Körmendi	108,8	97,7	115,9	99,1	103,1	102,2
Kőszegi	111,6	100,2	109,0	93,1	90,1	83,9
Óriszentpéteri	116,5	104,6	134,0	114,5	67,9	77,8
Sárvári	116,5	104,6	123,9	105,9	98,5	104,3
Szentgotthárdi	102,0	91,5	108,2	92,5	98,1	90,8
Szombathelyi	108,9	97,8	112,5	96,1	113,2	108,9
Vasvári	123,8	111,1	138,2	118,1	68,9	81,4
Megye	111,4	100	117,0	100	100	100

Forrás: TEIR adatai alapján számítva

*reálértéken

⁸ A nomináljövedelmek korigálása fogyasztóiár-index-szel történt.

A kistérségek közt kiemelkedő jövedelembővülés figyelhető meg a Csepregi, a Vasvári és az Őriszentszéki kistérségnél (utóbbiak esetében a jelentős népességfogyás is „segít” a mutatók javításában) – s bár továbbra is átlag alatt állnak, mindhárom esetében komoly felzárkózási folyamatként értékelhetők a változások. A jövedelmi átrendeződés legnagyobb veszteségeinek a Szentgotthárdi és a Kőszegi kistérségek tűnnek. Az elmozdulások iránya (felzárkózások, élen állók előny-csökkenése) szemmel látható konvergenciára utalnak adott területi szinten, mely látható jelenség számításokkal is alátámasztható: a jövedelem és a népesség területi eloszlásának egyenlőségét mérő Robin Hood-index a korábban is alacsony szintjéről (5,9) tovább csökkent (4,6) ebben az időszakban (összhangot mutatva az ezredforduló utáni évekre jellemző – fent említett – országos konvergencia-trenddel).

A pozíció-átrendeződéseket nehéz volna a támogatások eloszlásának adataival (1. táblázat) magyarázni: habár egyes konstrukciókból az erősödő térségek valóban szignifikánsan nagyobb összegekhez jutottak, számos ellenpélda gyengítene az számok közti összefüggésre utaló következtetést.

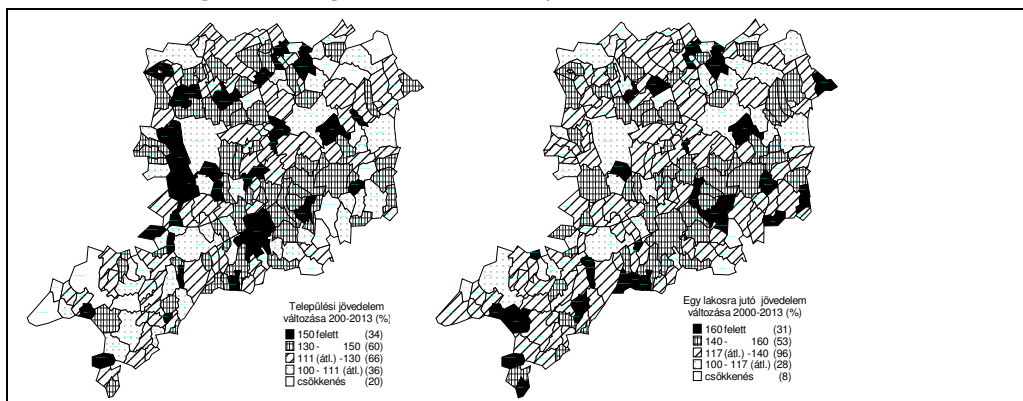
A települések szintjén elvégezve a vizsgálatot árnyaltabb – de összességében hasonló – az eredmény. Ami az összképet illeti, a konvergencia ténye itt is megállapítható: a Robin Hood-index értéke folyamatosan csökken (1990 - 10,7, 1995 - 10,4 2000 - 9,6; 2010 - 7,0; 2013 - 6,3).

Az, hogy az általános konvergencia mögött milyen átrendeződések állnak, az az egyes települések jövedelmeinek áttekintésével válhat láthatóvá.

A konvergencia ténye azt sugallhatja, hogy a szegényebb települések rendre átlag feletti, a gazdagok az alatti növekedést produkáltak, ami így természetesen nem igaz, a változások dinamikája ennél jóval sokszínűbb (4. ábra). A legnagyobb emelkedést mutatók sem feltétlenül indultak alacsony bázisról (sok köztük a kedvező helyzetű agglomerációs község is), s a stagnálás sem köthető a magas induló szinthez (néhány falu mindkét lista végén áll). Egyértelműen térséghez vagy tájegységhez sem kapcsolható a változás iránya és intenzitása, ha néhány helyen megfigyelhetők is homogén blokkok (az Őrségre az átlagot kissé meghaladó értékek jellemzők, míg Vasvár környékén tipikusak a magas számok).

4. ábra: A településen képződő adóköteles jövedelem változása 2000-2013

Figure 4: Changes in taxable incomes formed in the settlements 2003-2013

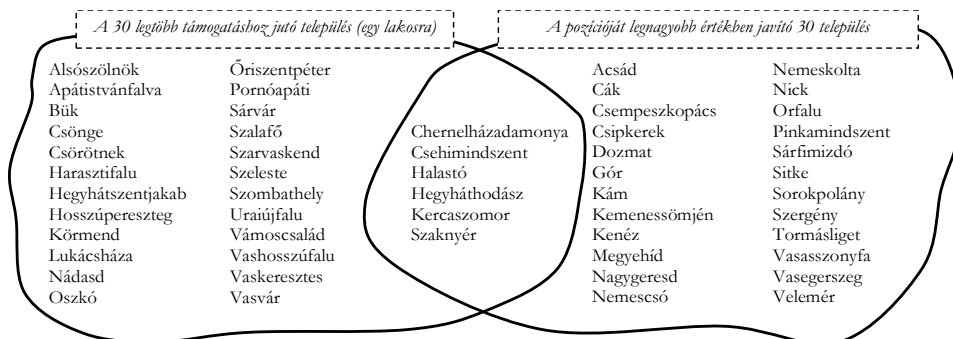

Forrás: TEIR adatai alapján saját szerkesztés

5. ábra: Támogatáshoz jutás és jövedelmi pozíció javítás 2000-2013 (a ranglisták első 30 szereplője)

Figure 5: Subsidies received and income position changes 2000-2013 (first 30 settlements on the rankings)

Forrás: emir.palyazat.gov.hu és TEIR adatai alapján saját szerkesztés

A támogatások (közvetlen vagy közvetett) hatásait keresve két rangsor összevetése kínálkozik. A lakosságáranys támogatások listáján első húsz település közül 17 (a következő 10-ből 6, az azt követőből 8 majd ugyancsak 8; vagyis az első 50-nek 78%-a) megyei átlagnál magasabb növekedést mutatott az elmúlt másfél évtizedben – mivel az összes településen belül (sőt a támogatás nélküliek körében is) hasonló az arány, így itt összefüggés nem mutatkozik.

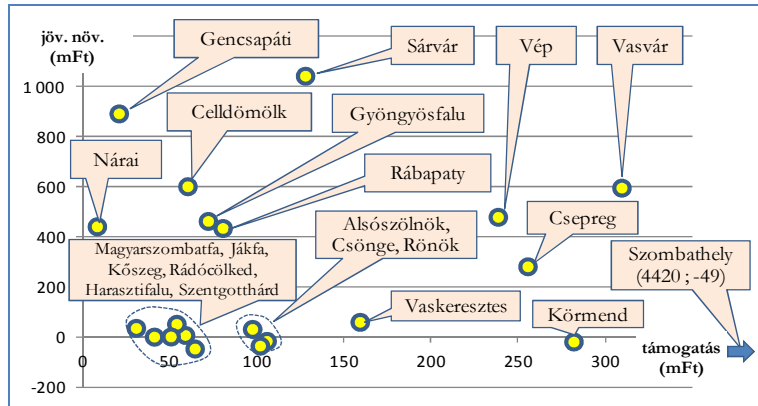
Ha – elfogadva a szisztematikus kapcsolat hiányát - csak néhány szereplő pozitív példáját keressük, akkor sem adódnak látványos eredmények. Összevetve a legtöbb forráshoz jutók listáját a – jövedelem szerinti erőssorrendben - kiemelkedő pozíciójavítókéval csekély átfedés tapasztalható. Az 5. ábra tartalmazza mindkét rangsor első harminc elemét, összesen hat közös ponttal. A két halmaz metszetében szereplő településekre jellemzően összesen 50-250 mFt nagyságrendű támogatás jutott, ami – még a maga útépitésre fordított 657 mFt-jával kiemelkedő Kercaszomor esetében sem – tekinthető igazán markáns fejlesztési impulzusnak. Célirányosabban keresve a jövedelemgeneráló hatásokat: a gazdasági célú támogatások egy főre eső nagysága és a települési jövedelme vonatkozásában még gyengébb a kapcsolat: mindössze egyetlen közös elem (Halastó⁹) van a támogatáshoz jutás és a pozíciójavítás ranglistájának első harminc helyén. (Megjegyzést érdemel persze, hogy a lakosságáranys jövedelmek ranglistáján népességsökkenéssel is érhető el eredményt, ami sajnálatosan sokhelyütt megfigyelhető. (A népességfogyást kiküszöbölve összevethetők a településen képződő összes jövedelem változásának és a támogatások fajlagos mennyiségének rangsorai is, de e kettő közt sincs korreláció.)

Shol sem találva érdemi általános összefüggést a támogatások és a települési jövedelmek között – de továbbra is feltételezve, hogy valamilyen kimutatható hatásnak lennie kell –, a vizsgálódást egyes részterületekre fókuszálva érdemes folytatni. A vállalkozásfejlesztés és a turizmusfejlesztés két olyan terület, ami egy jól körülhatárolt

⁹ Itt pedig egyetlen (750 mFt árbevételű, 73 fős, de nem helyi tulajdonú) cég négy, összesen 73 mFt-tal támogatott projektje lenne a „fejlődés” oka, ami egy 84 fős lakónépességű falu esetében lehetséges, de önmagában messzemenő általános következtetésekre nem nyújt alapot.

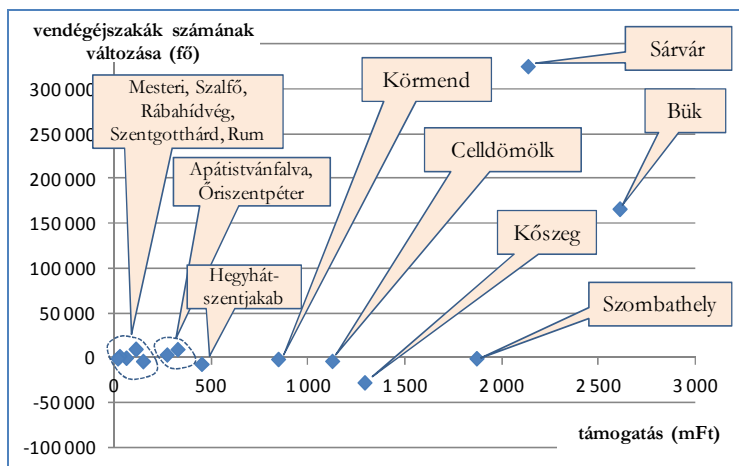
szférához kötődik és intenzifikálódásuk elvileg kiszámítható hatásokat ígér. E hatásokat keresve ugyancsak nem igazolódnak a várakozások.

6. ábra: A NYDOP 1. forrásból kapott támogatások és a települési jövedelmek változása
Figure 6: Subsidies received form regional operative program („NYDOP”) and changes in incomes formed in the settlements

Forrás: emir.palyazat.gov.hu és TEIR adatai alapján saját szerkesztés

7. ábra: A ROP 1. és NYDOP 2. forrásból kapott turizmusfejlesztési támogatások és a vendégéjszakák számának változása
Figure 7: Tourism development subsidies received form two sources of regional operative program and changes in tourist nights spent in settlements

Forrás: emir.palyazat.gov.hu és TEIR adatai alapján saját szerkesztés

A gazdaságfejlesztési források markáns (és céljaiban jól körülhatárolt, egyszersemind valós eredményekkel kecsegtető) szeptét jelentette az elmúlt időszakban a NYDOP 1., különösen annak ipartelepítési és telephely-fejlesztési pályázata. E források a piacképes vállalkozások segítése, ezáltal a helyi gazdaságok dinamizálása révén elvileg a lokális jólét növekedést szolgálnák, e várakozások azonban még mutathatók ki. Ahogy a 6. ábra

illusztrálja, nem indultak (jövedelmi adatokkal kimutatható) látványos fejlődésnek azok a települések, melyek (ill. melyek területén működő vállalkozások) bőven részesültek a támogatásokból, azaz az egyértelmű kapcsolat itt sem látható még. (Természetesen egyrészt a jövedelmek és a támogatott vállalati beruházások közti viszony is bonyolultabb az ábra által sugalltnál, különösen válságidőszakban, másrészt a konstrukciók egyes komoly beruházásai még épp csak lezárultak, s hatásaik még nem jelentkezhettek – néhány éves távlatban érdemes lehet e kérdést újra felvetni.)

Ha – egy csekély eredmény elérésének utolsós reményével - még közvetlenebb kapcsolat megragadására akarunk kísérletet tenni, akkor kínálkozik a turizmusfejlesztés támogatások és a (helyi jövedelmek emelkedésére valószínűsíthetően közvetlenül ható) vendégéjszakák alakulásának összevetése (különös tekintettel arra is, hogy a turisztikai pályázatok a tapasztalatok szerint meglehetősen optimizmussal szokták rögzíteni vendégforgalmi indikátoraikat).

A 7. ábra azt mutatja, hogy a támogatásokat csak a két kiemelkedő fürdőváros esetében kíséri a vendégéjszakák jelentősen magasabb szintje (az ok-okozatiság részletei itt is önálló elemzést igényelnének), sőt egyes településeknél jelentős forrásbeáramlás mellett is visszaeső forgalom regisztrálható.

ÖSSZEGZÉS

A dolgozat azon törekvése, hogy - ha nem is feltétlenül módszertanilag kifogástalan és statisztikailag megbízható, de egy valós összefüggés létre utaló - számszerűsíthető kapcsolatot mutasson ki a fejlesztéspolitikai támogatások és bizonyos települések fejlődése, ezen keresztül a települési pozíciók átrendeződése közt nem járt pozitív eredménnyel. A vizsgált források és a kedvezményezett települések körének viszonyában sem látszanak tiszta mintázatok, s a becsatornázott külső pénzek nagysága és azok jövedelemváltozásban, vagy más gazdasági mutatóban lecsapódó településfejlesztő hatásai közt sem mutatható ki számottevő együttmozgás. Előzetes várakozásunk sem teljesült, hogy néhány település látványos mértékű új lendületet kapott volna a helyi döntéshozók (jelentős EU-forrásokat mozgósítani tudó) eredményes fejlesztéspolitikája miatt. A várt egyedi mozgásokkal szemben sokkal inkább érvényesülni látszanak azok az általános, konvergencia felé mutató folyamatok, melyek országos szinten megfigyelhetők. A kérdés további vizsgálata azonban nem elvetendő, mivel komoly esélyek vannak arra, hogy azok a hatások, melyeket az elmúlt években megvalósult projektek indíthatnak csak további néhány év múlva válnak mérhetővé.

IRODALOM

- ENYEDI GY.** (1996): Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában. Budapest., Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Ember, Település, Régió, 138 p.
- FERGE ZS.** (2008): Miért szokatlanul nagyok a magyarországi egyenlőtlenségek? Esély 19. 2. pp. 3-14.
- LÓCSEI H.** (2010): Területi növekedési pályák Magyarországon, 1990–2008. Ph.D.-disszertáció, Budapest.

- KISS J. P.** (2007): A területi jövedelemegyenlőtlenségek strukturális tényezői Magyarországon. PhD disszertáció, SZTE TTK, http://doktori.bibl.u-szeged.hu/1228/1/disszertacio_kiss_janos_peter.pdf
- KOCSIS ZS.** (1996): Vas megye településhálózata, térszerkezete. In: Csapó T. (szerk.): Átalakulás Vas megyében: Vas megye társadalmi - gazdasági fejlődése a rendszerváltástól napjainkig. MTA RKK - Vas Megyei Önkormányzat, Szombathely, pp. 253-280.
- NEMES NAGY J.** (2005): Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai. In: Dövényi Z.- Schweitzer F. (szerk.): A földrajz dimenziói. MTA FKI, Budapest, 141–158.
- NÉMETH N. – KISS J. P.** (2007): Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága. Területi Statisztika 10: (47) 1. sz. pp. 20-45.
- PÉNZES J.** (2012): A területi jövedelemegyenlőtlenségek tendenciái és meghatározó tényezői Magyarország fejlett és elmaradott régióiban. In: Nyári D. (szerk.): Kockázat - konfliktus – kihívás. A VI. Magyar Földrajzi Konferencia, a MERIEXWA nyitókonferencia és a Geográfus Doktoranduszok Országos Konferenciájának tanulmánykötete, SZTE Természeti Földrajzi és Geoinformatikai Tanszék, Szeged, pp. 686-699.